

Казарова Г.М.

Українська інженерно-педагогічна академія

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА АГРЕСІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ ВІЦІ

У статті розглянута проблема руйнівної поведінки особистості, яка у процесі розвитку людської цивілізації не тільки не виявила тенденції до зниження, а й стала знаходити все нові, більш витончені форми прояву. Досліджена вкоріненість агресивної моделі поведінки в молодіжному середовищі виступає в якості показника спотвореного способу життя і відображає одну з найсерйозніших психологічних і соціальних проблем нашого суспільства. Визначено, що проблема агресивності молоді та, зокрема, студентства – одна з центральних соціально-психологічних проблем сучасності. Метою статті є аналіз результатів експериментального дослідження взаємозв'язку схильності до адиктивної поведінки та агресії у студентському віці.

Зазначено, що адиктивна поведінка та її взаємозв'язок з агресією вивчаються у різних аспектах, але більшість фахівців схильється до наступних положень: різні види адикцій можуть впливати як на ослаблення агресії, так і на її посилення; чим раніше з'являється адиктивна поведінка, тим важче вона в подоланні, але при своєчасному втручанні її вплив на життя залежної людини можна звести до мінімуму; студентський вік можна віднести до групи ризику по ймовірності розвитку адиктивної поведінки і підвищення рівня агресивності. Розкрито, що студенти вузів відносяться до юнацького віку згідно більшості психологічних і педагогічних періодизацій. Це період, коли активно триває становлення особистості. В цей час адиктивна поведінка обов'язково надає негативний, руйнівний вплив на все подальше життя і особистість залежного.

Аналіз психологічної літератури і досліджень взаємозв'язку схильності до адиктивної поведінки та агресивності у студентському віці, вивчення досвіду діяльності фахівців в області психології дозволили виявити протиріччя між підвищеним інтересом до специфіки агресивної поведінки студентів, схильних до залежності, і недостатньою розробленістю даної проблеми. Визначено доцільним проведення експериментального дослідження, метою якого поставили дослідження взаємозв'язку між схильністю до адиктивної поведінки та агресивністю у студентів.

Ключові слова: адиктивна поведінка, агресія, студентський вік, взаємозв'язок адиктивної поведінки та агресії.

Постановка проблеми. Наукова проблема полягає у недостатньої вивченості явища адиктивної поведінки у студентському віці, а також взаємозв'язку цього явища з агресією.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізуючи наявну на даний момент педагогічну і психологічну літературу, можна відзначити, що більшість досліджень, що стосуються агресії і агресивності, присвячені підлітковому віку (В. Свідовська, Є. Змановська, Л. Завадська, О. Ратинська, Н. Пихтіна, К. Аймедов, Г. Золотова, Ю. Можгинський, Н. Самойленко, А. Реан, О. Сердюк, О. Яременко, В. Бараннік, К. Сельченко, І. Фурманов, Г. Ярмоленко та інші). Це пояснюється тим, що підлітковий вік найбільш складний та значущий щодо формування та проявів агресії і агресивної поведінки. Ряд авторів, вивчаючи агресію, зосереджуються на розробці

ефективних способів подолання та корекції агресії (В. Лютий, М. Горобей, Н. Максимова та інші).

Мета статті – проаналізувати результати експериментального дослідження взаємозв'язку схильності до адиктивної поведінки та агресії у студентському віці.

Виклад основного матеріалу. Проблема руйнівної поведінки особистості звертає на себе увагу вчених вже не одне десятиріччя. У процесі розвитку людської цивілізації агресія не тільки не виявила тенденції до зниження, а й стала знаходити все нові, більш витончені форми прояву. Вкоріненість агресивної моделі поведінки в молодіжному середовищі виступає в якості показника спотвореного способу життя і відображає одну з найсерйозніших психологічних і соціальних проблем нашого суспільства. Проблема агресивності молоді та, зокрема, студент-

ства – одна з центральних соціально-психологічних проблем сучасності.

Е. Фромм розуміє агресію як будь-яке нанесення шкоди особистості або тварині, а також неживому предмету. Агресивність – це властивість особистості, яка відображає схильність до агресивного реагування в конфліктній або фрустраційній ситуації.

Агресивність в студентському віці в даний час є мало вивченим явищем. Відзначено, що різні види адикцій можуть впливати як на ослаблення агресії, так і на її посилення [1; 3]. Чим раніше з'являється адиктивна поведінка, тим важче вона в подоланні, але при своєчасному втручанні її вплив на життя залежної особистості можна звести до мінімуму [2; 4]. Студентство можна віднести до групи ризику за ймовірністю розвитку адиктивної поведінки.

Період юнацтва у психологічній літературі зазначається як інтелектуально і емоційно стабільний період. Однак в останнє десятиріччя з'явилися роботи (Ф. Райс, А. О. Реан, М. С. Калістратова, С. В. Міхейкіна і ін.), в яких зазначається актуальність проблеми агресії і агресивної поведінки в юнацькому віці.

Студенти вузів відносяться до юнацького віку згідно більшості психологічних і педагогічних періодизацій (Л. С. Виготський, В. С. Мухіна). Це період, коли активно триває становлення особис-

тості. В цей час адиктивна поведінка обов'язково надає негативний, руйнівний вплив на все подальше життя і особистість залежного. Студенти виступають в якості групи ризику за ймовірністю розвитку дезадаптації, відхилень у психічному здоров'ї, а так само адиктивної поведінки.

Теоретичний аналіз психологічної літератури і досліджень взаємозв'язку схильності до адиктивної поведінки та агресивності у студентському віці, вивчення досвіду діяльності фахівців в області психології дозволили виявити протиріччя між підвищеним інтересом до специфіки агресивної поведінки студентів, схильних до залежності, і недостатньою розробленістю даної проблеми. Таким чином, ми вважали доцільним проведення експериментального дослідження, метою якого поставили дослідження взаємозв'язку між схильністю до адиктивної поведінки та агресивністю у студентів.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні методики: методика діагностики схильності до 13 видів залежності, опитувальник рівня агресивності Басса-Дарки, опитувальник легітимізованої агресії.

На рисунку 1 відображені середні показники за шкалами методики діагностики схильності до 13 видів залежностей.

Найбільш високий показник у шкали загальної схильності до залежності. Автори методики припускають, що незважаючи на уявні зовнішні від-

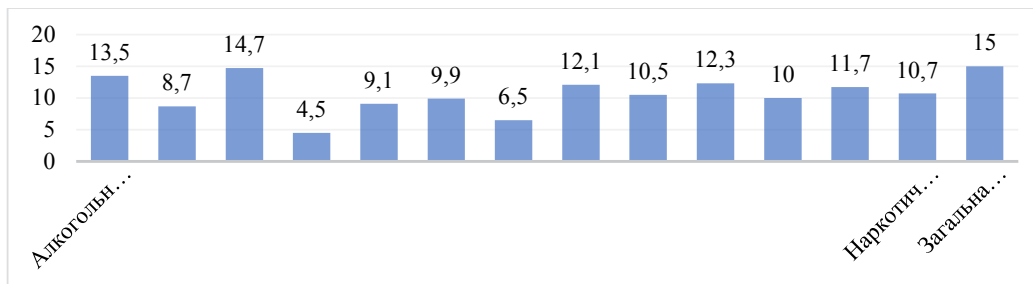


Рис. 1. Середні показники за шкалами методики діагностики схильності до 13 видів залежностей

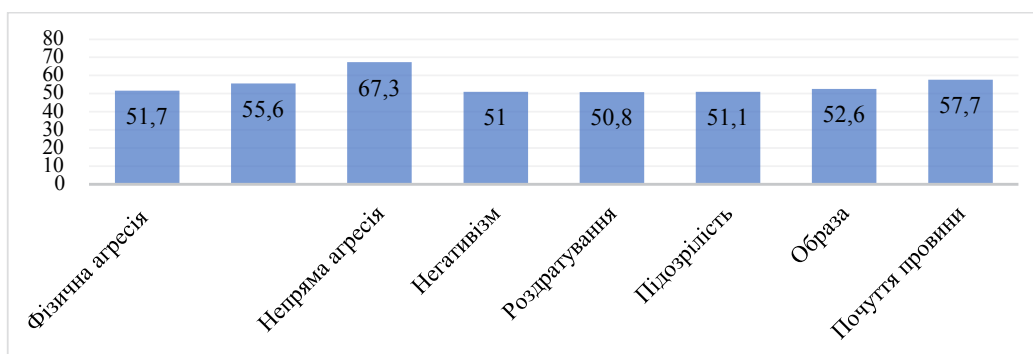


Рис. 2. Середні показники за методикою дослідження рівня агресивності Басса-Дарки

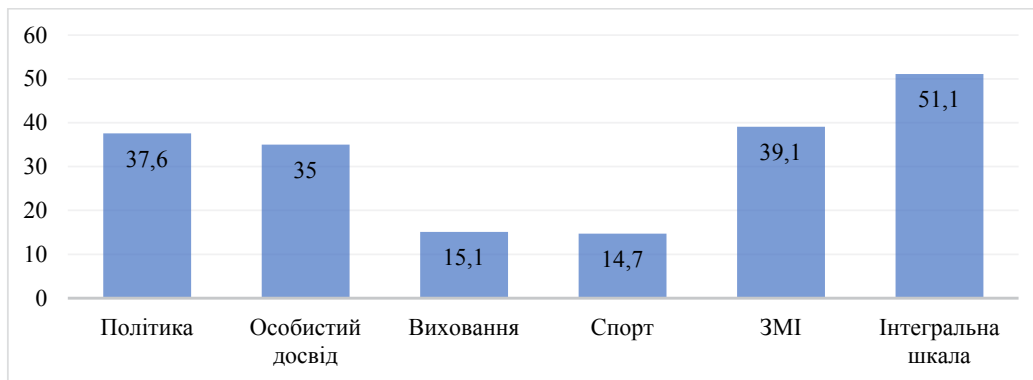


Рис. 3. Середні показники за методикою дослідження рівня легітимізованої агресії

мінності, залежні форми поведінки мають схожі психологічні механізми. У зв'язку з цим виділяють загальні ознаки адиктивної поведінки. Тобто шкалу загальної схильності до залежності можна інтерпретувати як деякий прогноз на майбутнє: загальна схильність згодом може проявитися у тій чи іншій конкретній залежності. За даними, які ми отримали до найвищих також відносяться схильність до любовної та алкогольної залежності. Найнижчий показник ми отримали за шкалою ігрової залежності. Для ігрової залежності характерні: постійна залученість, збільшення часу, що проводиться у грі; зміна кола інтересів, витіснення колишніх мотивацій ігровою, постійні думки про гру, переважання та уява ситуацій, пов'язаних з ігровими комбінаціями; «втрата контролю», що виражається в нездатності зупинити гру як після великого виграшу, так і після постійних програшів. І судячи з найнижчого показника серед середніх значень, до ігрової залежності з нашої вибірки схильна найменша кількість респондентів.

За методикою рівня агресивності Басса-Дарки ми отримали дані, які представлені на рис. 2.

Звернемо увагу на те, що усі показники агресії доволі високі, тобто наші досліджувані демонструють достатньо високий рівень агресії, найбільш високі показники у непрямої агресії (високий рівень). Непряма агресія – це агресивна поведінка, спрямованість якої проти якоїсь людини чи предмета ховається чи не усвідомлюється самим суб'єктом агресії. Решта показників відноситься до підвищеного рівня агресивності. З нашої точки зору ці показники свідчать про необхідність розробки та впровадження у психологічну практику засобів корекції агресивності студентів.

Найвищий показник у методиці на легітимізовану агресію належить шкалі «ЗМІ», яка демонструє агресію, яка демонструється у засобах масової інформації. За даними цієї методики можна зробити висновок, що легітимізація агресії

у студентському віці набуває низького рівня. Такі результати можна інтерпретувати як особистісний супротив сучасному соціальному інформаційному впливу, в якому дуже поширений агресивний контент. Це підтверджують вислови наших досліджуваних з цього приводу, які ми фіксували під час бесіди, що мали іронічний або негативний характер.

Для того, щоб перевірити гіпотезу дослідження про взаємозв'язок між схильністю до залежності та агресивністю ми вважаємо доцільним провести кореляційний аналіз даних. Для цього спочатку ми перевірили змінні на нормальний розподіл за критерієм Колмогорова-Смірнова. За результатами перевірки можна стверджувати, що усі змінні розподілені згідно закону нормального розподілу. Отже ми використовували коефіцієнт кореляції Пірсона (r).

На таблиці 1 представленні результати кореляційного аналізу схильності до залежності та рівнем агресивності за методикою Басса-Дарки.

Судячи по таблиці 1, між рівнем схильності до залежностей і агресивністю є значущий взаємозв'язок за деякими шкалами. Так, наприклад, ігрова залежність корелює з негативізмом $r=0,489$, (при $p<0,05$). Прояви негативізму в даному випадку можуть зводитися до опозиційної форми поведінки, спрямованої проти викладачів, батьків, проти процесу навчання. Досліджувані, які продемонстрували високі показники схильності до ігрової залежності мають високі показники негативізму, тобто існує прямий позитивний зв'язок цих психологічних показників.

Інтерпретуючи значущий зв'язок ($r=0,35$, при $p<0,05$) між показниками за шкалою «харчова залежність» та «образа», можна сказати наступне. До відчуття «внутрішньої порожнечі» може привести низка факторів, серед яких часто розпізнається образа. Наш організм сприймає цю порожнечу як голод, тому що будь-які психологічні стани людини організм намагається привести

до якогось об'єктивного рішення. Найпростіший спосіб заповнити порожнечу в собі – їжа. Це пояснює кореляційний зв'язок між образою та харчовою залежністю.

Однією з важливих особливостей трудової залежності є непереборне прагнення до постійного успіху та схвалення з боку оточуючих. Людина відчуває страх зазнати невдачу, «втратити обличчя», бути звинуваченою у некомпетентності, ліні, виявитися гірше за інших в очах начальства. Всі ці фактори можуть розвинути недовіру та обережність щодо людей. Це підтверджує значущий

кореляційний зв'язок між трудовою залежністю та підозрілістю ($r=0,54$, при $p<0,05$).

І найбільш цікавим, з нашої точки зору, є кореляційний зв'язок між показниками за шкалою наркотичної залежності та фізичною агресією ($r=0,39$, при $p<0,05$), вербальною агресією ($r=0,51$, при $p<0,05$) та образою ($r=-0,317$, при $p<0,05$).

Судячи з цих даних, студенти зі схильністю до наркотичної залежності також схильні до прояву фізичної та вербальної агресії. І якщо цей прояв у схильних до наркотичної залежності людей давно вивчений і зрозумілий, то зворотна кореляція

Таблиця 1

**Кореляційний зв'язок між схильністю до залежностей та рівнем агресивності
(методика Басса-Дарки)**

	Фізична	Вербальна	Непряма	Негативізм	Роздратування	Підозрілість	Образа	Почуття провини
Алкогольна	0,200	0,211	0,019	0,109	0,008	0,083	0,091	0,084
Телевізійна	-0,110	-0,255	0,058	-0,055	0,076	0,016	0,299	0,188
Любовна	-0,144	-0,177	-0,170	0,122	-0,066	-0,149	0,305	0,192
Ігрова	-0,109	-0,094	-0,305	0,489*	-0,248	-0,131	0,106	0,003
Сексуальна	0,134	0,121	-0,271	0,256	-0,065	-0,199	0,266	0,227
Харчова	0,072	0,125	-0,141	0,139	0,117	0,159	0,352*	0,197
Релігійна	-0,134	-0,113	-0,034	0,136	-0,041	-0,034	0,104	0,115
Трудова	0,137	0,226	-0,173	0,193	0,119	0,539*	0,207	0,241
Лікарська	0,023	0,072	0,001	-0,046	0,037	0,188	0,076	0,151
Комп'ютерна	0,018	-0,044	0,05	0,308	0,175	0,011	0,245	0,119
Тютюнова	0,098	0,190	-0,155	-0,037	-0,189	-0,04	-0,186	-0,013
Від здорового способу життя	-0,071	-0,050	-0,14	0,225	-0,008	-0,151	0,014	-0,086
Наркотична	0,387*	0,515*	0,126	0,222	-0,126	0,182	-0,317*	-0,013
Загальна схильність	0,169	0,179	-0,237	0,273	-0,021	0,177	0,298	0,141

Примітка: * – $p<0,05$.

Таблиця 2

Кореляційний зв'язок між схильністю до залежностей та рівнем легітимізованої агресії

	Політика	Особистісний досвід	Виховання	Спорт	ЗМІ	Інтегральна шкала
Алкогольна	0,157	0,278	-0,015	0,107	0,122	0,219
Телевізійна	-0,3	-0,267	-0,254	0,056	-0,139	-0,228
Любовна	0,214	-0,159	0,206	0,170	-0,248	0,111
Ігрова	0,266	0,239	0,359*	0,288	-0,089	0,301
Сексуальна	0,482*	0,275	0,207	0,289	-0,086	0,399*
Харчова	0,265	0,183	0,303	0,321*	-0,084	0,359*
Релігійна	0,039	-0,223	0,073	-0,156	-0,472*	-0,064
Трудова	0,193	0,189	-0,167	0,196	0,039	0,202
Лікарська	-0,225	-0,085	-0,209	0,006	0,025	-0,152
Комп'ютерна	0,25	0,231	0,354*	0,275	0,094	0,323*
Тютюнова	-0,087	0,201	-0,208	-0,031	0,096	-0,013
Від здорового способу життя	-0,028	-0,014	0,076	-0,000	-0,241	-0,052
Наркотична	0,298	0,533*	0,089	0,307	0,344*	0,441*
Загальна схильність	0,512*	0,369*	0,368*	0,422*	-0,003	0,574*

Примітка: * – $p<0,05$.

за шкалою «Образ» дає підґрунтя для роздумів. Образ за методикою Басса-Дарки – заздрість та ненависть до оточуючих за дійсні та вигадані дії. І судячи з даних кореляційного аналізу, вона невластива людям зі схильністю до наркотичної залежності.

У таблиці 2 представленні результати методики діагностики схильності до 13 видів залежностей та рівнем легітимізації агресії.

Важливо відмітити, що кореляційний зв'язок шкали загальної схильності до залежностей та всіх шкал методики рівня легітимізованої агресії, є значущими включаючи інтегральну шкалу ($r=0,57$, при $p<0,05$), крім шкали «ЗМІ»: легітимізація у політичній сфері ($r=0,512$, при $p<0,05$), особистий досвід ($r=0,37$, при $p<0,05$), виховання ($r=0,37$, при $p<0,05$), спорт ($r=0,42$, при $p<0,05$). Це дає нам підстави вважати, що у схильних до залежностей людей легітимізувати агресію – загальна тенденція.

Висновки. Таким чином, наше дослідження виявило особливості психологічного взаємозв'язку схильності до адиктивної поведінки та агресивності студентів. Аналіз даних виявив найбільш високий показник загальної схильності до залежності, до найвищих також відносяться схильність до любовної та алкогольної залежності. Достатньо високий рівень агресії серед

студентів виявлено за методикою Басса-Дарки, найбільш високі показники у непрямій агресії. Легітимні види агресії у студентському віці мають низький рівень. Значущий позитивний кореляційний зв'язок виявлено між показниками за шкалою «харчова залежність» та «образ» ($r=0,35$, при $p<0,05$); ігрова залежність та негативізм ($r=0,489$, при $p<0,05$); трудова залежність та підозрілість ($r=0,54$, при $p<0,05$). Наркотична залежність значущо позитивно корелює з фізичною агресією ($r=0,39$, при $p<0,05$), вербальною агресією ($r=0,51$, при $p<0,05$) та негативно корелює з образою ($r=-0,317$, при $p<0,05$).

Значущі позитивні кореляційні зв'язки мають шкали загальної схильності до залежностей та всіх шкал методики рівня легітимізованої агресії, включаючи інтегральну шкалу ($r=0,57$, при $p<0,05$), крім шкали «ЗМІ»: легітимізація у політичній сфері ($r=0,512$, при $p<0,05$), особистий досвід ($r=0,37$, при $p<0,05$), виховання ($r=0,37$, при $p<0,05$), спорт ($r=0,42$, при $p<0,05$). Можна зробити висновок, що схильні до залежностей особистості виправдовують, легітимізують агресію.

Подальші перспективи вивчення адиктивної поведінки у студентському віці та її зв'язок з агресивною поведінкою, з нашої точки зору, пов'язані як з експериментальними дослідженнями, так і з роботою профілактичних та корекційних заходів.

Список літератури:

1. Лютий В.П. Профілактика соціально-прийнятних видів адиктивної поведінки підлітків та молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : збірник наукових праць. Вип. 16, книга 2. Кам'янець-Подільський. 2012. С. 222–231.
2. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки : навч. посібник. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 246 с.
3. Горобей М. П. Проблеми шкідливих звичок і залежностей студентів. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2011_11/11gmphds.pdf
4. Бараннік В.А., Марченко В. М. Психологічна характеристика особистості з адиктивною поведінкою. *Вісник Київ. міжнар. ун-ту*. Київ, 2006. С. 27–37.

Kazarova H.M. THE RELATIONSHIP OF ADDICTIVE BEHAVIOR AND AGGRESSION IN STUDENT AGE

The article examines the problem of destructive personality behavior, which in the process of development of human civilization not only did not show a downward trend, but also began to find new, more refined forms of manifestation. The investigated entrenchment of an aggressive model of behavior in the youth environment acts as an indicator of a distorted lifestyle and reflects one of the most serious psychological and social problems of our society. It was determined that the problem of aggressiveness of youth and, in particular, of students is one of the central social and psychological problems of our time. The purpose of the article is to analyze the results of an experimental study of the relationship between the tendency to addictive behavior and aggression in student age.

It is noted that addictive behavior and its relationship with aggression are studied in various aspects, but the majority of experts are inclined to the following positions: different types of addictions can influence both the weakening of aggression and its strengthening; the earlier addictive behavior appears, the more difficult it is to overcome, but with timely intervention, its impact on the life of an addicted person can be minimized;

student age can be attributed to the risk group due to the probability of developing addictive behavior and increasing the level of aggressiveness. It was revealed that university students belong to the youth age according to most psychological and pedagogical periodizations. This is the period when the formation of personality is actively underway. At this time, addictive behavior necessarily has a negative, destructive effect on the entire subsequent life and personality of the addict.

The analysis of psychological literature and research on the relationship between the tendency to addictive behavior and aggressiveness in student age, the study of the experience of specialists in the field of psychology made it possible to reveal the contradiction between the increased interest in the specifics of the aggressive behavior of students prone to addiction, and the insufficient development of this problem. It was determined to be expedient to conduct an experimental study, the purpose of which was to study the relationship between the tendency to addictive behavior and aggressiveness in students.

Key words: *addictive behavior, aggression, student age, relationship between addictive behavior and aggression.*